

Милена Недељковић¹⁵

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА

Апстракт: Секције представљају организовано окупљање под окриљем и бригом школе, усмерено на задовољавање ученичких посебних интересовања и жеља и развијање њихових склоности и способности. Многе младе људе пут одведе даље – у културно-уметничка друштва, клубове, организације које окупљају научни подмладак и сличне институције. То је пут који су преишли многи познати уметници, библиотекари, глумци, рецитатори, писци, новинари. Да ли ће ученици бити мотивисани за слободне активности доста зависи од признања које им се одаје за постигнуте резултате. Неопходно је да се на последњем састанку сваке секције изврши детаљна анализа плана и програма рада, и да се припреми извештај за наставничко веће, који треба да садржи и предлог за похвале и награде најбољим појединцима. Тако се истовремено одаје признање најактивнијим члановима, који су и најзаслужнији за афирмисање школе. Секције су у савременим условима рада веома важне за васпитање и образовање младих. Путем секција деца добијају обавезу која их мотивише на даљи рад, али и стварање одговорних особа, жељних искреног и правог дружења са вршњацима и одраслима, као и с околином изван школе. На секцији могу да дођу до изражаја интересовања али и таленти, који се после надограђују.

Кључне речи: методика, секције, настава, ученик, активност.

Методику наставе српског језика и књижевности обогатили су наши еминентни стручњаци за језик и књижевност (Илић, Милатовић, Николић, Вучковић, Росандић, Смиљковић, Милинковић). Као људи широких интересовања за развој науке којом су се бавили, нису могли заобићи питања како се научни резултати преносе у школске програме, на који начин доспевају у свест ученика и какве васпитне, образовне и функционалне ефекте у тој свести стварају. Истина, питања наставе језика и књижевности интересују и стручњаке којима је педагогија ужа струка; но, како је педагогија општа наука, те се дидактика, као њен део који се бави питањима организовања и извођења наставе, односи на све наставне предмете, она у

¹⁵ milena.nedeljkovic@pr.ac.rs

њихову посебну стручност може улазити само елементарно. Стога су се они педагози који су радили на методици наставе овога предмета задржавали углавном на њеним проблемима који се односе на млађе разреде основне школе. Све интензивнији развој лингвистике и науке о књижевности, и све већа потреба да школска настава прати тај развој, учинили су да наставни програми и за млађе разреде основне школе за овај предмет постају стручно све сложенији. Због тога се и на припремању наставног подмлатка за рад са млађим основношколским узрастом и на обезбеђивању уџбеника и приручничке литературе за тај узраст, уместо педагога све више ангажују стручњаци за језик и књижевност, а питања ове наставе у старијим разредима основне школе и у средњој школи била су одувек и првенствено њихов предмет интересовања.

Савремена настава књижевности у потпуној је сагласности са мишљењем Богдана Поповића да је основна улога наставника *да развија на првом месту самосталност суда код ученика и да не би смео ни у ком случају допустити да ђак прими туђе мишљење док није стигао да га провери на фактима, на чињеницама* (Илић 2003, 235). Таквим својим ставом Поповић је визионарски антиципирао захтеве наше данашње методике наставе књижевности, због чега га ваља сматрати њеним родоначелником. Одбацивањем формализма у изучавању језика у настави и тражењем да његова природа буде главни предмет изучавања, да се језик упознаје у његовој функцији, Александар Белић ударио је темељ функционалним поступцима у савременој настави језика. Имајући у виду модернизацију наставе књижевности у основној и средњој школи, Драгиша Живковић бавио се питањем ваљаног припремања наставног подмлатка за ову наставу, и тражио његово осавремењивање, а бавио се и питањима наставе књижевности у средњој школи, посебно изучавањем историје књижевности и распоређивањем наставне грађе по разредима. У књизи *Како предавати књижевност* своје прилоге дао је већи број универзитетских професора књижевности. У књизи су углавном разматрани различити аспекти универзитетске наставе овога предмета, али су у тим разматрањима назначене њене теоријске основе важеће за све школске ступњеве.

Методика наставе сваког предмета представља посебну, специјалну дидактику. За разлику од опште дидактике, која се бави проучавањем организовања и извођења школске наставе у целини, методика наставе одређеног предмета бави се специфичностима организовања и извођења наставе тога предмета. *Дидактика се стога бави општеважећим принципима, методама и облицима наставног рада* (Качапор, Кулић, Круљ 2003, 87). То значи да методика наставе српског језика и књижевности проучава специфичне начине организовања и извођења те наставе, са основним циљем да је теоријски и и практично унапређује. Циљ који остварује методика наставе српског језика и књижевности указује и на њену

основну карактеристику: то је теоријска и практична (примењена) наука. Остале њене битне карактеристике су: интердисциплинарност, трагалаштво, натпрограмска заснованост и непосредна повезаност са позивом наставника матерњег језика и књижевности. Положај ученика у настави, и начин на који му се омогућује да најуспешније савладава градиво из матерњег језика и књижевности, једно је од фундаменталних питања којима се методика бави. Успех у свему чиме се методика бави зависи од ваљаности рада наставника: на њему је исправност и ефикасност тумачења и савладавања градива, вођење ученика у процесу тумачења и савладавања, остварење циља образовања и васпитања, избор и употреба средстава, метода и облика рада. Он је организатор и извођач укупних наставних и ваннаставних активности везаних за наставу српског језика и књижевности.

Основни предмет проучавања ове методике јесте настава српског језика и књижевности и њено унапређивање, уз напомену да та настава има низ особених чинилаца. Наставно градиво јесте један од глобалних чинилаца: потребно је одредити у ком разреду и са коликим бројем часова ће се недељно, односно годишње, то градиво изучавати, што се чини наставним планом. Зато је потребно за сваки разред конкретизовати садржаје грађе, њен обим и дужину, до којих се може ићи при њеном изучавању с одређеним узрастом, што се одређује наставним програмом. Усвајање наставног градива подразумева његову обраду, али и понављање, увежбавање, утврђивање и проверавање како су га ученици усвојили, што тражи да се примењују различити типови часова. Да би се наставом српског језика и књижевности остварили циљ и задаци који јој се постављају, при изучавању градива морају се поштовати дидактички принципи на којима настава почива. Што се тиче ученика, као најзначајнијег чиниоца у настави, методика интересује најпре његова позиција у њој: да ли је њен активни учесник (субјект) или само пасивни слушалац (објект); интересује је примереност градива узрасту ученика, интересује и број и сложеност домаћих задатака, као и учениково учешће у слободним активностима.

Методика се исцрпно бави наставним методама и специфичностима њихове примене у настави, бави се питањима њихове класификације, одабирања и примене у појединим ситуацијама, њиховим груписањем у методичке системе и вредношћу тих система (Качапор, Кулић, Круљ 2003, 121). Уз методе се увек уско везују и облици наставног рада. Праћење и унапређивање наставе српског језика и књижевности основни је циљ ове методике. Тај свој циљ она постиже остваривањем низа задатака усмерених према појединим чиниоцима наставе. Њени основни задаци јесу да истражује и изналази најваљаније методе, наставне поступке и облике рада; сагледава ефикасност појединих врста наставних средстава; бави се опремањем специјализованих учионица за ову наставу, стварањем медијатека и могућностима организовања и извођења наставе у њима. Посебно је значајан

њен задатак усмерен на изналажење средстава и поступака којима се ученици најснажније мотивишу на рад, на умну активност у току укупног наставног процеса. Зато она настоји да изнађе и најадекватније начине праћења и вредновања ученичког рада.

Из свега овога види се да су најбројнији задаци методике усмерени на наставни процес, али у њиховом средишту је ученик. Ученика у том процесу треба водити, па је стога од посебног значаја задатак методике, прво, да припрема оне који ће то у пракси чинити (да припрема наставни подмладак), а затим да их, путем различитих облика стручног усавршавања и литературе, чини све способнијим и креативнијим у наставном раду. Задатак методике је и да сагледа да ли су уџбеници и приручници усклађени са наставним програмом према коме су рађени, да ли је у њима приступ наставном градиву са становишта струке исправан, је ли његово тумачење примерено узрасту коме је намењено. Својим праћењем и вредновањем уџбеника и приручника, методика има задатак да утиче на њихов квалитет и да наставу овога предмета снабде што модернијим и ваљанијим уџбеницима и приручницима.

Сложеност и свеобухватност задатака и циљева матерњег језика као наставног предмета огледа се и у томе што су за њега везане бројне могућности организовања слободних ученичких активности које, посматране целовито, најсвестраније поспешују сазревање ученичке личности (Вучковић 1988, 220). Програм предвиђа могућност формирања седам секција у оквиру наставе матерњег језика: литерарне, рецитаторске, новинарске, језичке, библиотекарске, драмске, луткарске, при чему већина обухвата све млађе разреде. *Поред задатака дати су оријентациони садржаји рада, али је очигледно да се већина њих може реализовати тек у завршним разредима основне школе. То унеколико отежава организацију рада, јер се мора решити на самом почетку статус млађих ученика у секцијама: да ли за њих формирати посебну групу или да остварују колико су кадри а да истовремено уче од старијих и већ искуснијих другова и да сачекају време када ће моћи потпуније да се искажу* (Вучковић 1988, 220). Чини се да је прво решење прихватљивије из више разлога, како организационих, тако и психолошких и образовно-васпитних: лакше је ускладити време и место рада, обезбедити потребну стручну помоћ; у кругу својих вршњака или другова приближних година ученици ће адекватније испољавати своје стваралачке могућности, а све то води остварењу циљева у чијој се функцији и одвија таква ваннаставна активност.

Сложеност и свеобухватност задатака и циљева матерњег језика као наставног предмета огледа се и у томе што су за њега везане бројне могућности организовања слободних ученичких активности које, посматране целовито, најсвестраније поспешују сазревање ученичке личности (Вучковић 1993, 216).

Како се план и програм рада школе по правилу доноси у јуну за наредну школску годину, то се од самог њеног почетка зна које секције су планиране и, најчешће, ко ће пружати неопходну организациону и стручну помоћ у њиховом реализовању. Тако ће учитељ задужен за рад одређене секције већ у септембру извршити неопходне припреме за почетак активности:

- окупити чланове те секције, уколико је радила претходне школске године;
- ангажовати се (али ангажовати и своје колеге учитеље) у окупљању нових чланова;
- заказати састанак на коме ће се секција конституисати и изабрати своје руководство;
- одредити радну групу (којом ће руководити) за доношење оперативног плана и програма рада.

Секција се званично конституише на првом састанку – избором руководства, упознавањем чланова са правима и обавезама и конкретним задужењима. Чланови руководства су из редова ученика, а учитељ има функцију стручног сарадника, координатора рада или инструктора. Требало би повремено организовати и ванредне састанке, на којима ће се вршити анализа остварења предвиђених активности, и према томе подешавати темпо даљег рада.

ЛИТЕРАРНА СЕКЦИЈА У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА

У нашим школама литерарна секција има најдужу традицију. Њени чланови могу бити ученици свих разреда. Основни задатак ове секције је да негује и развија љубав ученика према књижевној уметности, да им постепено открива процес литерарног стварања и да их усмерава ка првим вреднијим покушајима песничког исказивања. Треба планирати садржаје које ученици овог узраста могу и да остваре. Неки од битнијих садржаја могу бити:

- читање књига и часописа
- реферати и расправе о рефератима
- писање и читање властитих литерарних покушаја
- истраживање и неговање народног стваралаштва
- разговори са познатим књижевницима за децу
- учествовање на литерарним конкурсима
- сарадња са другим литерарним секцијама
- учествовање на приредбама
- учествовање на разним такмичењима
- припремање прилога за радио и телевизију

- сарадња са другим сродним секцијама: језичком, библиотечком, филмском
- сарадња с одговарајућим стручним групама у оквиру додатне наставе.

Како се знатнији део тих активности реализује на редовним састанцима у школи, то ће метод рада бити усмерен ка што већем учешћу свих појединаца. Врло је важно у том раду развијати способности за критичко мишљење, за аналитичко и објективно процењивање, за пуно поштовање личности саговорника и онда када ставови нису подударни.

ДРАМСКА И РЕЦИТАТОРСКА СЕКЦИЈА

Обједињава сценске, глумачке активности с уметношћу доброг говора и изражајног казивања текстова. Било да су обухваћене јединственом секцијом (што је пожељније у раду са најмлађим ученицима) или да су груписане у засебне секције (драмска и рецитаторска), те активности представљају прави изазов за децу, коме је тешко одолети. То свакако проистиче из снажне унутрашње потребе детета да се исказе (а истовремено и афирмише) лепом речју и глумом, што није далеко од маште да постану познате позоришне или филмске звезде. Зато је избор и дискретно усмеравање у фази ученичког опредељења за ову секцију за учитеља врло деликатан задатак, и треба га обавити тако да секција рачуна на оне који испољавају неоспорни таленат, али да се притом не повреди понос оних који имају више наклоности и љубави него стварних способности. Управо зато је боље ако се формира драмско-рецитаторска секција: лакше је ускладити ученичке жеље са њиховим могућностима. *За несметан рад ове секције од посебног је значаја радна дисциплина. Јер док остале дружине могу да одрже своје радне састанке и без неколиких чланова и да се то не одрази много на квалитет урађеног, дотле је довољно, на пример, да на пробу драмског комада не дође један глумац, па да се она мора одложити. Зато је рад у овој дружини не само најнапорнији него и најнеизвеснији, јер се на путу до успеха обично јављају бројне, најчешће објективне препреке* (Вучковић 1993, 219).

Да би се ученици заинтересовали и мотивисали за рецитаторску секцију, један од битних предуслова је наставничково казивање текстова на часу. Уколико учитељ на часовима редовне наставе српског језика изражајно говори текстове, сигурно ће и деца бити више заинтересована.

Часови рецитаторске секције садрже:

- слушање рецитована познатих глумаца
- акценатске вежбе
- вежбе интонације и јачине гласа
- паузе у рецитовању

- истраживање облика изражавања песме
- понављање и рефрени
- вежбе темпа, мимике и гестикулације
- слушање снимака рецитала
- припреме за такмичење у рецитовању
- такмичење у рецитовању
- избор најбољих рецитатора
- организовање посете позоришту и анализа гледане представе
- анализа радио-драме и тв-драме
- сусрети са позоришним радницима
- припрема једне позоришне представе
- сарадња са сродним секцијама

Различите интерпретације књижевних текстова из читанки, за млађе разреде основне школе, могуће су уколико учитељ схвати да се доживљај не може изазвати обичним читањем, разговором и причањем. Понирање у свет знакова и значења омогућава сасвим ново виђење ове врсте уметности – књижевности за децу, па и свест да најмлађи читаоци поступно али сигурно могу доћи до лепоте која се у речима, реченицама и звуцима крије (Смиљковић, Милинковић 2008, 210).

НОВИНАРСКА СЕКЦИЈА

Ова секција у новије време налази значајно место у школским програмима, што треба прихватити као право освежење ваннаставних активности. Штампa је симбол потпуног, ефикасног и трајног информисања о најразличитијим збивањима. Она доноси не само потпунија обавештења него и трајнија, јер се новине и часописи могу више пута читати, могу се из њих водити исечци и белешке, детаљније анализирати садржаји појединих рубрика итд. Активност ове секције такође зависи од добре организованости учитеља: он треба да инсистира да рад ове секције прати и претплата на већи број листова и часописа, а добро би било да има и репортерски магнетофон, фотоапарат, камеру, фото камеру. Наравно, активност ове секције умногоме зависи од развијености друштвене средине у којој се школа налази, као и од материјалне опремљености школе.

Планом и програмом рада ваља предвидети садржаје који се могу уз одређене напоре и остварити:

- организовање претплате на одабрану штампу
- посете издавачким кућама, штампаријама
- организовање сусрета са професионалним новинарима
- прикупљање занимљивих прилога из штампе (и разговор о њима)
- уређивање зидних новина

- писање прилога за школски лист
- сарадња са другим листовима
- учешће на конкурсима
- сарадња са другим секцијама (литерарном, ликовном, фото-секцијом).

Континуираним радом и несебичном помоћи оних који се баве новинско-издавачком делатношћу могу се успешно остварити основни циљеви ове секције: да се најмлађи ученици уведу у начин публицистичког писања и да се оспособе за дописнике и сараднике дечјих листова и часописа.

Мотивисаност ученика за слободне активности доста зависи, како смо већ рекли, од признања које им се одаје за постигнуте резултате.

ЛУТКАРСКА СЕКЦИЈА

У новије време у великом броју школа све се више користи луткарска уметност и организују луткарске секције. Многи књижевно-уметнички текстови који се обрађују у нижим разредима основне школе, у оквиру школске или домаће лектире, погодни су за драматизацију и обраду у облику луткарског позоришта. Ту спадају многе песме, поеме, басне, бајке, приче за децу, игрокази итд.

Ученици млађих разреда веома су заинтересовани за гледање луткарских представа, као и за прављење лутака и лично учествовање у реализацији луткарске представе. Да би се одиграла једна луткарска представа, потребно је осмислити сцену, лутке, поделити сценске говоре лутака. Највеће задовољство сваке секције, па тако и ове јесте представљање публици. Аплауз и похвале које се добијају представљају највеће задовољство и створити вољу за даљи рад и напредовање.

Садржаји у луткарској секцији могу бити:

- увод у луткарску позоришну уметност
- луткарска драматургија
- израда лутака
- луткарска сценографија
- сценски говор лутака
- луткарска анимација
- музика у луткарском позоришту
- праћење луткарске продукције
- извођење луткарских представа
- интерпретација (анализа) одиграних представа
- похвале и награде најбољим учесницима.

Одабирањем добрих дела и писаца, и њиховим правовременим и ваљаним рекламирањем деци, родитељима, књижевним критичарима, деца би била делимично заштићена од утицаја лажних вредности којима је ово наше време, нажалост, бременито.

Књижевност за децу је велика чаролија, телевизија је, како неко рече, „чаробна кутија“, па учинимо онда да се те две чаролије споје и буду у служби лепог а на ползу младим нараштајима, зарад будућности свију нас (Ристић 2006, 32).

Слободне активности ученика су облици ваннаставног васпитно-образовног рада. Ученици се углавном добровољно опредељују за укључивање у секције које су организоване у школи. Радом у секцијама развијају се и задовољавају интересовања, индивидуалне склоности и способности ученика. Организовано се испуњава део слободног времена ученика стваралаштвом, игром и забавом. Опредељивање ученика за поједине слободне активности врши се анкетирањем на почетку школске године. Основни циљ слободних активности је интезивирање рада са ученицима, успостављање сарадничких односа ученик – наставник, откривање и одабирање надарених ученика, професионално информисање и оспособљавање ученика за друштвени живот. Слободно време афирмише културне вредности које су усмерене на развијање, оплемењивање и неговање духа младих људи. Оно је у функцији развијања могућности и склоности које имају индивидуалну и друштвену вредност, и налазе сврху у себи самом, одвојено од непосредних обавеза.

Слободне активности у раду са децом са посебним потребама значајан су фактор како на плану корективног утицаја, развијању очуваних способности ученика и позитивних особина, тако и на плану мотивације, јер сваки успех за ученике представља доказ личних вредности и подстицај, развија самопоуздање, а све то позитивно утиче на афирмацију ученика, породице и школе. Зато се раду секција поклања велика пажња, а истовремено чине огромни напори у превазилажењу константног проблема – недостатка финансијских средстава. Селекција и борба за квалитет у току учениковог живота учини своје, али слободне активности постоје зато да се свакоме да шанса да почне са духовном активношћу према којој осећа склоност и за коју има интересовање.

ЛИТЕРАТУРА

Вучковић, М. (1988), *Методика наставе српскохрватског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Деретић, Ј. (1983), *Историја српске књижевности*, Нолит, Београд.

Деретић, Ј. (2007), *Историја српске књижевности*, Sezam book, Београд.

- Ђорђевић, Ј. (1990), *Интелектуално васпитање и савремена школа*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Ивић, И., Пешикан, А. (2001), *Активно учење, приручник за примену метода активног учења*, Институт за психологију, Београд.
- Илић, П. (2003), *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Змај, Нови Сад.
- Катичић, Р. (1969), *Књижевност и језик – Увод у књижевност*, Знање, Загреб.
- Качапор, С., Кулић, Р., Круљ, Р. (2003), *Педагогија*, Свет књиге, Београд.
- Маринковић, С. (1994), *Методика креативне наставе српског језика и књижевности*, Креативни центар, Београд.
- Николић, М. (1988), *Методика наставе српскохрватског језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Николић, М. (1999), *Методика наставе српског језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Павловић, М. (1961), *Основи методике наставе српскохрватског језика и књижевности*, Научна књига, Београд.
- Ристић, Б. (2006), *Рецепција књижевности за децу.*, Либро компани, Краљево.
- Росандић, Д. (1986), *Методика књижевног одгоја и образовања*, Школска књига, Загреб.
- Смиљковић, С. (2008), *Методика наставе српског језика и књижевности*, Учитељски факултет, Врање.
- Станојчић, Ж. (1989), *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Цветановић, В. (1996), *Самостални и стваралачки рад ученика у настави српског језика*, Научна књига, Београд.

Nedeljkovic Milena

Teacher Training Faculty in Prizren – Leposavic

FREE ACTIVITES FOR STUDENTS

Summary: *Free activities* are organized by caring schools with aims to meet students' specific interests and wishes, thus developing their talents and abilities. Many young people still take part in activities concerning cultural clubs, clubs, organizations of scientific youth and similar institutions. This is the way famous artists, librarians, actors, writers, journalists experienced their talents in their youth. Whether students will become motivated for leisure activities or not depends on the recognition of results achieved. It is essential that, at the last meeting of each set of activities, a detailed analysis of plans and programs is done together with preparation of a report for the Academic Council, which should include a proposal to praise and reward the best individuals. In this way, a tribute to the most active members who are most responsible for affirmation of the school is paid. Organizing free activities in modern conditions is very important for the education of youth. Thus, children are given responsibilities that motivate them for further work and help them become responsible individuals, who have an honest and true friendship with peers and adults, as well as the others outside school. These activities may help children manifest interests and talents that will be displayed and improved later in life.

Keywords: methodology, free activities, classes, students, students' activity.